

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
Journal of Dhamma for Life

วารสารธรรมเพื่อชีวิต

JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE

ISSN: 2822-048X

<https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index>วารสารธรรมเพื่อชีวิต
Journal of Dhamma for Life

Academic Article

การอนุรักษ์ประเพณีวิถีชุมชน

The Custom Conservation of the Community Way

พระมหาจักรพล อาจารย์สุโก (เทพา)

Phramaha Chakrapol Acharashubho Thepa

ARTICLE INFO

Name of Author:

พระมหาจักรพล อาจารย์สุโก (เทพา)

อาจารย์, สาขาวิชาพุทธศาสนาและ

ปรัชญา, คณะศาสนาและปรัชญา,

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Phramaha Chakrapol

Acharashubho Thepa

Lecturer, Buddhism and Philosophy

Department, Faculty of Religion

and Philosophy, Mahamakut

Buddhist University

Email: chakrapol.the@mbu.ac.th

OCID ID: 0000-0001-9184-4273

(https://orcid.org/0000-0001-9184-4273)

คำสำคัญ:

การอนุรักษ์; ประเพณี; วิถีชุมชน

Keywords:

Custom; Conservation; Community Way

Article history:

Received: 02/01/2023

Revised: 10/02/2023

Accepted: 30/03/2023

Available online: 31/03/2023

This is an open-access article under the CC by license (<https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index>)

ABSTRACT

This academic article aims to present a body of knowledge on the preservation of community traditions. In Thai society, faith, respect, and tradition are bound up as part of the way of life of the community. Members of society play an important role in defining activities, forms, and dimensions of community responsibilities. Introducing the principle of the emergence of a community way of life, it has been discovered that the preservation of community traditions is an important indicator of the development of the nation. The present prosperous nation has traditions that reflect the progress of the past in connection with the presence of mankind. Traditions can be used as a guideline for studying history, making people in society feel proud of the goodness of their tribe and nation, and allowing them to engage in activities together. The maintenance of love and unity makes communities, regions, and nations stable. Traditions are important symbols that express different nationalities. The importance of daily behavior, such as dining room etiquette and showing respect to elders, is emphasized. Younger generations must know how to respect their elders. Traditions can therefore be called a way of life of a society that is influenced by the external environment. It involves the adoption of various practices into one's life.

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เรื่องการอนุรักษ์ประเพณีวิถีชุมชน ในสังคมไทยผูกความเชื่อ ความเคารพ และความศรัทธาเข้าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชุมชน โดยสมาชิกในสังคมนั้นเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการกำหนด กิจกรรม รูปแบบ และเชื่อมโยงถึงมิติของความรับผิดชอบที่มีต่อชุมชน การนำหลักการเกิดขึ้นของวิถีชุมชนมาแสดงทำให้ค้นพบว่า การอนุรักษ์ประเพณีวิถีชุมชนมีความสำคัญของประเพณี เป็นเครื่องบอกความเจริญของชาตินั้น ๆ ชาติที่เจริญในปัจจุบัน มีประเพณีต่าง ๆ ที่แสดงถึงความเจริญก้าวหน้า ตั้งแต่อดีตเชื่อมโยงถึงปัจจุบันของมวลมนุษยชาติ ประเพณีสามารถใช้เป็นแนวทางในการศึกษาประวัติศาสตร์ได้ เป็นอย่างดี ทำให้คนในสังคมเกิดความภาคภูมิใจในความดีงามของเผ่า และชาติบ้านเมืองเอง ให้คนในสังคมได้ ทำกิจกรรมร่วมกัน อันเป็นการดำรงความรักสามัคคี ทำให้คนในเผ่า ชุมชน ภาค และเป็นชาติมีความมั่นคงสืบ ต่อกันมาประเพณีเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญ ซึ่งแสดงออกความเป็นชนชาติต่าง ๆ ที่มีความแตกต่าง ความสำคัญในการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันเช่น มารยาทในห้องรับประทานอาหาร การให้ความสำคัญกับผู้อาวุโส ผู้สูงอายุ รู้จักสัมมาคารวะให้ความเคารพผู้ใหญ่ ประเพณีจึงเรียกได้ว่าเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของสังคม ที่รับเอา อิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เข้าสู่สังคม รับเอาแบบปฏิบัติที่หลากหลายเข้ามาผสมผสานในการดำเนิน ชีวิต

1. บทนำ

ประเพณีของหมู่บ้านหรือชนชาติหนึ่งๆมีมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมาทั้งที่จับต้องได้และจับ ต้องไม่ได้เป็นรูปแบบที่ทราบ และคุ้นเคยกันในชุมชนนั้นๆ เหล่านี้เป็นคุณค่าที่มีมิติเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันทาง ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ ศิลปะ สังคม และเศรษฐกิจ (Phueakbuakhao & Pajan, 2019) หรือ แม้จะเป็นการดำรงอยู่สืบทอดอย่างโดดเดี่ยวก็มีในปัจจุบัน ภายใต้ภูมิหลังของโลกาภิวัตน์ ความทันสมัยและ ความเป็นเมืองที่ให้ความสำคัญกับชุมชนดั้งเดิม บ้างก็โดดเด่นขึ้นเรื่อยๆ บ้างก็ตกต่ำสูญหายไป ในขณะที่เดียวกัน กระบวนการผลักดันและแรงความร่วมมือของชุมชนก็เป็นส่วนหนึ่งที่ส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์คุณค่าสืบทอดต่อกันไว้ จากจุดเริ่มต้นของความเชื่อ ความศรัทธา ทำให้กระตุ้นกระบวนการขับเคลื่อนทางวัฒนธรรมให้ดำเนินต่อไป อย่างมีนัยทางสังคมและคุณค่าต่อวิถีชีวิต โดย UNESCO World Heritage Centre ได้กำหนดแนวทางการ ปฏิบัติในการดำเนินการติดตามและอนุรักษ์ตามอนุสัญญามรดกโลก ในเดือน ตุลาคม ปีพ.ศ. 2560 ซึ่งได้สรุป คุณค่าและลักษณะของภูมิประเทศในชนบทว่าเป็นทรัพยากรที่จับต้องได้และวัฒนธรรมต้องเน้นความเป็นสากล ของประเทศและภูมิภาคชนบทนั้นๆ อย่างต่อเนื่อง (UNESCO, 2015)

2. ความหมายของการอนุรักษ์

การอนุรักษ์ หมายถึง แนวความคิดในการดูแล ป้องกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ให้ถูกทำลายหรือ เสื่อมสภาพลง ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542 อธิบายความหมายของคำว่าอนุรักษ์

หมายถึง รักษาให้คงเดิม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542) เกษม จันทรแก้ว (2544) กล่าวว่า การอนุรักษ์หมายถึง การเก็บรักษา สงวน ซ่อมแซม ปรับปรุง และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อจะได้เอื้ออำนวยให้คุณภาพสูงในการสนองความเป็นอยู่ของมนุษย์ตลอดไป หรืออีกนัยหนึ่ง คือ เป็นการใช้ตามความต้องการและประหยัดไว้เพื่อใช้ในอนาคต กาญจนา เกียรติมนิรัตน์ (2546) กล่าวว่า การอนุรักษ์และการพัฒนาจะต้องดำเนินการควบคู่กันไป โดยเริ่มจากประชาชน การอนุรักษ์ควรอยู่บนพื้นฐานของการใช้ประโยชน์อย่างมีเหตุผล สร้างสรรค์ รอบคอบ และสงวนทรัพยากรที่หายากไว้ไม่ให้สูญหายไปส่วนการพัฒนาควรยึดหลักความก้าวหน้า ความมั่นคงและความเป็นธรรมให้แก่ประชาชน เปรียบเสมือนเหรียญสองด้านที่รวมอยู่ในอันเดียวกัน นิวัติ เรืองพานิช (2556) ได้ให้ความหมายของการอนุรักษ์ว่า หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาดให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด และใช้ได้เป็นเวลายาวนานที่สุด ทั้งนี้ต้องให้สูญเสียทรัพยากรโดยเปล่าประโยชน์น้อยที่สุดและจะต้องกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร โดยทั่วถึงกันด้วย ฉะนั้นการอนุรักษ์จึงไม่ได้หมายถึง การเก็บรักษาทรัพยากรไว้เฉยๆแต่ต้องนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์ให้ถูกต้องตามกาลเทศะอีกด้วย

ชานนท์ วิสุทธานนท์ (2558) ได้สรุปว่าการอนุรักษ์หมายถึง การบำรุงรักษา ดูแล การสงวน รวมถึง การทวงแหวนสิ่งที่ดีงาม การคงไว้ไม่ให้สูญหายไป การมองเห็นคุณค่าของความรู้และสิ่งที่ได้คิดสร้างสรรค์ไว้ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ต่อเศรษฐกิจและสังคม เช่น ประเพณีต่างๆ รวมถึงการส่งเสริม และการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้ยั่งยืนต่อไป ชุตินา ศรีไชย (2559) ได้สรุปว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การดูแลรักษาเพื่อให้คงคุณค่าไว้และให้ความรวมถึงการป้องกันการรักษา การสงวน การปฏิสังขรณ์ และการบูรณะด้วย ซึ่งการอนุรักษ์ต้องให้ความสำคัญกับความเป็นมาของพื้นที่ และศักยภาพไปพร้อม ๆ กัน โดยความเป็นมาของพื้นที่ เช่น ความสำคัญด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี ความสำคัญด้านศิลปกรรม และความสำคัญทางด้านสังคม เศรษฐกิจ เป็นต้น ส่วนศักยภาพของพื้นที่ เช่น ความสำคัญทางด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และกายภาพ เป็นต้น Sarnoff J. D. (2011) 1) เสนอการอนุรักษ์วัฒนธรรมมีองค์ประกอบ 4 ประการ คือ เพื่อสร้างความทรงจำทางวัฒนธรรม คือ ถ่ายทอดคุณค่าของบรรพบุรุษต่อคนรุ่นหลังให้มีความภาคภูมิใจ, เพื่อการรักษาปฏิสัมพันธ์ในชุมชน คือความสัมพันธ์ของชุมชนอย่างสมดุล จะมีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่ได้ทำร่วมกัน ก่อให้เกิดความสามัคคี, เพื่อรักษาความหลากหลายของสภาพแวดล้อม หมายถึง การอนุรักษ์วัฒนธรรมทำให้สิ่งแวดล้อมในพื้นที่ต่างๆ ไม่ถูกกลืนโดยอิทธิพลและการพัฒนา ซึ่งจะเป็นแบบเส้นตรง หรือทำให้มีลักษณะเหมือนกันการอนุรักษ์จึงทำให้ความหลากหลายดังกล่าวมีความเด่นชัดอยู่, และเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ หมายถึง การอนุรักษ์ทำให้เกิดการประหยัดค่าใช้จ่าย และทำให้ชุมชนและวิถีชีวิตที่ได้รับการอนุรักษ์เป็นจุดขายสามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจได้

การอนุรักษ์ หมายถึง การดูแลรักษา สงวน ปรับปรุง ให้คงคุณค่าไม่ให้สูญหายไป และเกิดประโยชน์สูงสุด แก่มนุษย์ การอนุรักษ์จึงเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องปลูกฝังให้เห็นความสำคัญ คุณค่าประโยชน์ รักษาเอาไว้ให้สืบทอดยาวนานคู่กับวิถีชีวิตของมนุษย์ชาติตลอดไป

3. ความหมายของประเพณี

คำว่า ประเพณี นักวิชาการได้ให้ความหมายหลายท่าน เพื่อต้องการอธิบายประเพณีให้มีความชัดเจน กลุ่มเล็ก เพื่อนำไปสู่ทิศทางการศึกษาให้สอดคล้องวิถีทางการปฏิบัติทางด้านประเพณีที่มีการสืบทอดปฏิบัติจากอดีตถึงปัจจุบัน ได้นำเสนอแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับประเพณี พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542) ประเพณี คือ สิ่งที่ยึดถือประพฤติปฏิบัติสืบๆ กันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียม หรือจารีตประเพณี (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542) ได้ให้ความหมายของคำว่าประเพณีไว้ว่าประเพณี คือ ความประพฤติที่ชนหมู่หนึ่งอยู่ในที่แห่งหนึ่งถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกัน และสืบทอดกันมานาน ถ้าใครในหมู่ประพฤติออกนอกแบบก็ผิดประเพณีหรือผิดจารีตประเพณี คำว่าประเพณี ตามพจนานุกรมภาษาไทยฉบับบัณฑิตยสถาน ได้กำหนดความหมาย ประเพณีไว้ว่า ขนบธรรมเนียมแบบแผน ซึ่งสามารถแยกคำต่างๆ ออกได้เป็น ขนบ มีความหมายว่าระเบียบแบบอย่าง ธรรมเนียมมีความหมายว่า ที่นิยมใช้กันมา และเมื่อนำมารวมกันแล้วก็มีความหมายว่า ความประพฤติที่คนส่วนใหญ่ ยึดถือเป็นแบบแผน และได้ทำการปฏิบัติสืบต่อกันมา จนเป็นต้นแบบที่จะให้คนรุ่นต่อไปได้ประพฤติปฏิบัติตามกันไปบันทึก พาทีจิตร (2549: 78) ได้อธิบายว่า ประเพณี คือ สิ่งที่คนในสังคมส่วนรวมสร้างขึ้นให้เป็นมรดกที่ผู้เป็นทายาทจะต้องรับไว้และปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป รวมทั้งมีการเผยแพร่แก่คนในสังคมอื่นด้วย รูปลักษณะสำคัญของประเพณี เท่าที่เราพอจะมองเห็นได้ มีดังนี้

- 1) เป็นสิ่งที่ยึดถือร่วมกัน
- 2) มักเป็นพิธีการ
- 3) มักเป็นการกระทำที่มีการแสดงออกทางอารมณ์ ทำกันอย่างเอิกเกริก หรือทำอย่างตั้งใจ
- 4) มักเป็นสิ่งที่ทำให้คนมีความรู้สึกว่ามีข้อผูกมัดสังคม หรือคนมีความรับผิดชอบชั่วดี
- 5) มักเกี่ยวกับความเชื่อของกลุ่มชน ในเรื่องของอำนาจเหนือมนุษย์
- 6) มักเป็นพิธีการขอความช่วยเหลือ หรือการบูชาคุณ กลุ่มชนนับถือ

ประเพณีตามความหมายแล้วมีหลายประเด็นที่นำมาสู่การปฏิบัติสืบต่อกันมา เช่นความเชื่อ การเคารพ การบูชา สาเหตุของการเกิดประเพณี เนื่องจากการดำรงชีวิตของมนุษย์นั้นมนุษย์มักอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม จึงทำให้เกิดความคิดเห็นและการกระทำที่เหมือน ๆ กันในบางเรื่องเช่น การ แต่งกาย การละเล่น พิธีการจัดงานรื่นเริง และพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นต้น โดยมีสาเหตุมาจากสิ่งต่าง ๆ กัน และได้นิยมกระทำติดต่อกันมาเรื่อย ๆ จนเป็นประเพณี ซึ่งขั้นตอนพิธีกรรมของประเพณีบางอย่างเริ่มเลือนหายไป โดยปัจจุบันมีประเพณีรูปแบบใหม่เกิดขึ้นมาตามสภาพแวดล้อมของชุมชนนั้น ๆ การจัดขบวนแห่กลองยาว การประกวดเรือพระ การแข่งขันเกี่ยวข้าว เป็นต้น พชรนันท์ ภูากิน และคณะ (2551) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น: กรณีศึกษาประเพณีสืบทอดแม่บ้านจัน ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย” ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีสืบทอดแม่บ้านจันมีบทบาทสำคัญต่อการกระตุ้นเตือนให้ประชาชนได้เกิดจิตสำนึกและเห็นความสำคัญของแม่บ้านนั้น ขณะเดียวกันยังมีบทบาทต่อการเสริมสร้างความมั่นใจของประชาชนในการประกอบ

อาชีพเกษตรกรรมทำให้เกิดความมั่นคงในชีวิตและ ยังส่งผลทำให้เศรษฐกิจในตำบลดีไปด้วยและยังมีบทบาทต่อ ขบวนการเรียนรู้วัฒนธรรมด้านการรักษาประเพณีของตำบลอีกด้วยจากการศึกษายังพบว่าประเพณีดังกล่าวยังมี บทบาทต่อหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์แม่น้ำจันจึงทำ ให้เกิดการประสานงานระหว่างหน่วยงานราชการและประชาชนในท้องถิ่นผลที่ตามมาคือ ทำให้เกิดความสามัคคี และความเข้าใจในทิศทางเดียวกัน

สิทธิโชค วิบูลย์ และคณะ (2554) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษาการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมชาวมอญ เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน กรณีศึกษา: ชุมชนศาลาแดงเหนือจังหวัดปทุมธานี ผลการวิจัยพบว่า 1) การ อนุรักษ์ทางวัฒนธรรมชาวมอญชุมชนบ้านศาลาแดงเหนือเป็นการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมชาวมอญการตั้งถิ่นฐาน ที่อยู่อาศัยสถาปัตยกรรมโบราณวัตถุวิถีชาวมอญทั้งด้านวัฒนธรรมประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง กับพุทธศาสนาส่วนใหญ่ยังถือได้ว่าชุมชนศาลาแดงเหนือยังมีความเข้มแข็งในการอนุรักษ์คือคนในชุมชนยังคงปฏิบัติ ประเพณีหลักๆ เช่น ประเพณีเปิงสงกรานต์ ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้ง ประเพณีทำบุญกลางบ้านคติความเชื่อทาง ศาสนาส่วนวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตเช่นภาษาการแต่งกายการประกอบอาชีพของคนในชุมชนมีการอนุรักษ์ลด น้อยลงเนื่องจาก นโยบายการพัฒนาประเทศไปสู่ความเป็นสากลทำให้รูปแบบการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไปหรือ ระบบการศึกษาแผนใหม่ทำให้มีการใช้ภาษามอญในชีวิตประจำวันลดน้อยลงไปอย่างไรก็ตามชาวมอญชุมชน ศาลาแดงเหนือยังมีแนวทางในการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมโดยการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชนโดยให้ผู้นำชุมชนปราชญ์ ชุมชนเป็นผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้กับเยาวชนได้สืบทอดต่อไป 2) การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนชุมชนศาลาแดง เหนือโดยการใช้ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนโบราณสถานโบราณวัตถุวัฒนธรรมประเพณีตลอดจน สภาพแวดล้อมของชุมชนมาพัฒนาโดยไม่ให้เกิดผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตประจำวันตั้งแต่เส้นทางการ ท่องเที่ยวโปรแกรมการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวซึ่งนำมาสู่การสร้างองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวได้อย่าง เป็นรูปธรรม ประเพณีคือแบบความคิด ความเชื่อ การกระทำ ค่านิยมทัศนคติ ศีลธรรม จารีต ระเบียบแบบแผน ที่กระทำในโอกาสต่างๆ ลักษณะสำคัญของประเพณี คือ สิ่งที่ถูกปฏิบัติเชื่อกันมานานจนกลายเป็นแบบอย่าง ความคิดหรือการกระทำที่ได้สืบทอดกันมาและยังมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นที่ยอมรับของส่วนร่วม หรืออาจ กล่าวได้ว่า ประเพณีคือความประพฤติของคนส่วนรวมที่ถือกันเป็นธรรมเนียม หรือเป็นระเบียบแบบแผนและสื บต่อกันมา และยังคงอยู่ได้เพราะมีสิ่งใหม่เข้ามาช่วยเสริมสร้างสิ่งเก่าอยู่เสมอและกลมกลืนเข้ากันได้ดี ทำให้ ประเพณีเดิมยังคงอยู่ต่อไปได้

ประเพณีเป็นผลมาจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคม เมื่อเกิดปัญหาขึ้นมนุษย์พยายามหา วิธีการแก้ปัญหา แนวปฏิบัติในการแก้ปัญหาทางธรรมชาติของคนในสมัยก่อน ๆ มักอาศัยความเชื่อ เช่น เชื่อว่า ใต้พื้นดินมีแม่พระธรณี บนท้องฟ้ามีพระพิรุณและปฏิบัติต่อความเชื่อในสิ่งนั้น ๆ เพื่อขอความช่วยเหลือ บางครั้ง อาจได้ผลก็เลยปฏิบัติกันต่อ ๆ มา ปัจจุบันประเพณีก็ยังคงเกิดขึ้นแต่ก็เกิดจากความพึงพอใจในการปฏิบัติกิจกรรม นั้น จึงกระทำต่อหรือเลียนแบบเอาอย่างจากสังคมอื่น เช่น การแข่งฟุตบอลประเพณี การแข่งเรือประเพณี ลักษณะเช่นนี้ถือว่าประเพณีเกิดจากสิ่งแวดล้อมทางสังคม ประจิต สกฤษณ์พัฒน์ (2546) ประเพณีสังคมหรือ ประเพณีส่วนรวมเป็นประเพณีของกลุ่มชนทั่วไปที่ร่วมมือร่วมใจทำกิจกรรมและการประกอบพิธีกรรมโดยให้

สังคมเกิดความสุขความเจริญสามารถอยู่ร่วมกันในกลุ่มสังคมได้อย่างสงบ ประเพณีสังคมไม่มีข้อปฏิบัติหรือข้อบังคับให้ปฏิบัติตามเป็นแต่เพียงพฤติกรรมที่คนส่วนใหญ่ปฏิบัติตาม ๆ กันไป ซึ่งการปฏิบัติในแต่ละกลุ่มชนอาจไม่เหมือนกัน ฉัตรดนัย ใจเพชร (2546) ประเพณี หมายถึง สิ่งซึ่งเป็นกิจกรรมทางสังคมที่คนส่วนใหญ่ของหมู่ชนนิยมปฏิบัติสืบต่อกันมาหรือการปฏิบัติที่มีมาแต่ดั้งเดิมด้วยการสืบทอดกันมาโดยคน ส่วนใหญ่ของกลุ่มชนนั้น ดังนั้น ถือได้ว่าประเพณีนั้นเกิดจากตัวของกลุ่มชนโดยตรง ไม่ได้เกิดจากหลักการของศาสนา แม้บางอย่างอาจจะเกี่ยวข้องกับศาสนาหรือมีเหตุมาจากความเชื่อทางศาสนาอยู่บ้างก็ตาม เพราะฉะนั้นเราจะเรียกสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่าเป็นประเพณีของพุทธหรือของอิสลามไม่ได้ แม้ว่าสิ่งนั้น จะนิยมทำกันในหมู่ชาวไทยพุทธหรือชาวไทยมุสลิมในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง จะเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ หรือประเพณีแล้วก็ตาม ที่ถูกต้องแล้วเราควรจะเรียกว่าประเพณีของชาวไทยพุทธในท้องถิ่นนั้น ๆ เช่น ประเพณีของชาวไทยพุทธภาคเหนือ หรือประเพณีของชาวไทยมุสลิมในท้องถิ่นนั้น ๆ เช่น ประเพณีของชาวไทยมุสลิมภาคใต้

สิ่งที่นิยมถือประเพณีปฏิบัติสืบ ๆ กันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียม หรือจารีตประเพณี เป็นแนวประเพณีของกลุ่มชนที่ร่วมมือร่วมใจทำกิจกรรมสืบทอดกันอย่างยาวนานโดยให้สังคมเกิดความสุขความเจริญ แม้ว่าประเพณีทางสังคมจะไม่มีข้อปฏิบัติหรือข้อบังคับให้ปฏิบัติตามทุกคนทุกชุมชน เพียงพฤติกรรมที่คนส่วนใหญ่ปฏิบัติตาม ๆ กันไป ซึ่งการปฏิบัติในแต่ละกลุ่มชนอาจไม่เหมือนกัน สิ่งของคนในสังคมร่วมสร้างขึ้นให้เป็นมรดกที่ผู้เป็นทายาทจะต้องรับไว้และปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป

4. บ่อเกิดประเพณี

บ่อเกิดประเพณี เนื่องจากการดำรงชีวิตของมนุษย์นั้น มนุษย์มักอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม จึงทำให้เกิดความคิดเห็นและการกระทำที่เหมือน ๆ กันในบางเรื่อง เช่น การแต่งกาย การละเล่น พิธีการจัดงานรื่นเริง และพิธีกรรมต่างๆ เป็นต้น โดยมีสาเหตุมาจากสิ่งต่าง ๆ กัน และได้นิยมกระทำติดต่อกันมาเรื่อย ๆ จนเป็นประเพณีนิยม และบ่อเกิดประเพณีไทย ดังนี้

1) ประเพณีเกิดจากความเชื่อ เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การตาย การประกอบอาชีพ การละเล่นในฤดูกาลต่าง ๆ เป็นต้น

2) ประเพณีเกิดจากศรัทธาในศาสนา เช่น ประเพณีทาบุญในวันสำคัญต่าง ๆ เช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีบวชนาค เป็นต้น

3) ประเพณีเกิดจากการเลียนแบบบรรพบุรุษ โดยถือว่าผู้ใหญ่ได้เคยทำมาแล้วก็เกิดความสงบสุข ดังนั้น จึงทำต่อไปเช่นนั้น จะเห็นได้จากการประกอบพิธีต่าง ๆ บางอย่างทำตามโดยที่ไม่ทราบเหตุผลหรือมีเหตุผลก็ไม่กล้าขัดหรือฝ่าฝืน

4) ประเพณีเกิดจากจิตใจอันสูงส่ง เช่น ประเพณีไหว้ครู ประเพณีรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ในวันสงกรานต์ ซึ่งปัจจุบันถือว่าเป็นการเคารพให้เกียรติและขอพรจากผู้ใหญ่

5) ประเพณีเกิดจากค่านิยมของคนในสังคม สิ่งใดก็ตามเมื่อคนนิยมปฏิบัติสืบต่อกันไป ก็อาจกลายเป็นประเพณีขึ้นมาได้ เช่น ประเพณีกวนกระยาสารทในเดือน 10 ประเพณีการสวดพระมาลัยในงานศพ ประเพณีฟุตบอลการกุศล งานวันพ่อแห่งชาติและงานวันแม่แห่งชาติ

ยิ่งยง เรื่องทอง (2542) ได้กล่าวที่มาของประเพณี คือ ความเชื่อในศาสนา แนวคิดของบรรพบุรุษ คุณธรรมและค่านิยมของสังคมไทยในปัจจุบัน ประเพณีที่บรรพบุรุษไทย คนไทยสมัยก่อนได้ประดิษฐ์คิดค้นขึ้น และถ่ายทอดให้แก่อนุชนให้ปฏิบัติสืบต่อกันมาและขนบธรรมเนียมประเพณีไทยนั้นเป็นสิ่งที่ล้ำค่า มีประโยชน์มหาศาลควรที่ทุกคนในชาติจะต้องช่วยกันศึกษาและทะนุบำรุงรักษาเอาไว้ บ่อเกิดของประเพณีนั้น เกิดขึ้นมาจากหลายสาเหตุ ไม่ว่าจะเป็นจากความเชื่อ เช่นประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การตาย การประกอบอาชีพ การละเล่นในฤดูกาลต่าง ๆ ประเพณีเกิดจากศรัทธาในศาสนา เช่น ประเพณีบวชนาค เป็นต้น ที่เกิดจากการเลียนแบบบรรพบุรุษ ซึ่งผู้ใหญได้เคยทำมาแล้วก็เกิดความสงบสุข จากการประกอบพิธีต่าง ๆ บางอย่างทำตามโดยที่ไม่ทราบเหตุผลหรือมี

เหตุผลก็ไม่กล้าขัดหรือฝ่าฝืน เกิดจากจิตใจอันสูงส่ง เช่น ประเพณีไหว้ครู ประเพณีรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ ในวันสงกรานต์ เกิดจากค่านิยมของคนในสังคม เช่น ประเพณีกวนกระยาสารท ประเพณีการสวดพระมาลัยในงานศพ เป็นต้น และยังสาเหตุอื่นๆ อีกซึ่งบางประเพณี ไม่ได้แพร่หลายเป็นเพียงชุมชนเล็ก ๆ ในพื้นที่ชนบทหรือชนเผ่าตามแนวตะเข็บชายแดน ที่เป็นบ่อเกิดโดยที่กล่าวมาแล้วเป็นต้น

5. ประเภทของประเพณี

นักวิชาการหลายท่าน ได้แบ่งประเภทของประเพณี และได้อธิบายความหมายของประเพณีดังเช่น ประชิต สุกฤษณ์ (2546) แบ่งประเภทของประเพณีออกเป็น 3 ประเภท ด้วยกัน คือ

1) จารีตประเพณี คือ เป็นประเพณีที่เกี่ยวกับศีลธรรมและสวัสดิการของสังคมส่วนรวม มีลักษณะบังคับให้สมาชิกของสังคมนั้นต้องปฏิบัติตาม เมื่อปฏิบัติผิดต้องมีการลงโทษ หรือถูกประณาม เช่น ลูกควรมีความกตัญญูต่อบิดามารดา

2) ขนบประเพณี คือ เป็นประเพณีที่มีการวางระเบียบแบบแผนไว้ทั้งทางตรงและทางอ้อมโดยตรง เป็นประเพณีที่มีการวางแบบสำหรับปฏิบัติในสังคมอย่างชัดเจน บุคคลต้องปฏิบัติตามแบบแผนที่กำหนดไว้ เช่น พิธีการแต่งงาน โดยอ้อม เป็นพิธีกรรมที่บุคคลรู้กันทั่ว ๆ ไป ไม่ได้มีการวางระเบียบแบบแผนกฎเกณฑ์ที่แน่นอน แต่ปฏิบัติกันมาได้เพราะมีการบอกเล่าสืบต่อกันมา เช่น การไหว้เจ้า การตักบาตรชนบประเพณีเป็นลักษณะของการวางระเบียบแบบแผน แต่ละสังคมนางกฎระเบียบแตกต่างกัน อยู่กับสภาพแวดล้อม ขนบประเพณีจึงเป็นเรื่องที่กำหนดให้ปฏิบัติต่อมาจนกลายเป็นประเพณี แต่อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลาและสภาพของสังคม เช่น เคยจัดงานที่ใหญ่โตก็ลดทอนลง

3) ธรรมเนียมประเพณี เป็นประเพณีเกี่ยวกับการวางตนในสังคม ไม่มีระเบียบกฎเกณฑ์และแบบแผน ไม่มีผิดหรือถูก เหมือนจารีตประเพณี เป็นเพียงบรรทัดฐานที่ปฏิบัติกันจนเป็นประเพณี เช่น การนั่ง การยืน การเดิน การกล่าวคำทักทาย และการต้อนรับแขกผู้มาเยือน เป็นต้น ธรรมเนียมประเพณีเป็นการวางแนวทางที่

ทุกคนปฏิบัติกันจนเกิดความเคยชิน โดยฝ่าฝืนก็ไม่ถือว่าเป็นเรื่อง สำคัญ นอกจากกฎหมายว่าไม่รู้จักกาลเทศะ ธรรมเนียมประเพณีส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพของตัวเอง ซึ่งในบางสังคมจะถือว่าเป็นเรื่อง สำคัญมาก ผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามจะไม่ได้รับเข้าสังคมด้วย (บรรเทิง พาพิจิตร, 2549) ประเพณีนั้นเราอาจแบ่ง ออกเป็น 3 ประเภท คือ

1) จารีตประเพณี (Mores) คือ ประเพณีที่ต้องประพฤติเป็นเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรมและจรรยาของ สังคม ถือกันว่ามีคุณค่าต่อบุคคลในสังคมนั้น ๆ ใครฝ่าฝืนหรือเฉยเมยถือว่าเป็นการละเมิดกฎสังคม ผิดประเพณี ของสังคม ถือเป็นความผิด ความชั่ว มีโทษ

2) ขนบประเพณี (Institution) คือ ประเพณีที่วางเป็นระเบียบไว้ จะเป็นโดยตรงหรือโดยอ้อมก็ ตาม โดยตรง เช่น เขียนเป็นกฎหรือระเบียบให้กระทำร่วมกันมีข้ออ้างอิงเป็นตัวบทกฎหมายโดยอ้อมหรือโดย ปรียาย คือ รู้กันเอง ถือสืบ ๆ กันมา คนในถิ่นนั้นปฏิบัติกันอย่างนั้น ๆ เช่น ประเพณีทำบุญเลี้ยงพระ เป็นต้น

3) ธรรมเนียมประเพณี (Conservation) คือ เรื่องเกี่ยวกับธรรมดาสามัญของสามัญชน ไม่คือเอา ผิดเอาถูก ไม่มีการลงโทษ ปรับไหมเหมือนจารีตประเพณี ไม่มีระเบียบเคร่งครัดเหมือนขนบประเพณี ผู้ทำผิด ประเพณีนี้ไม่ถือเป็นเรื่องเสียหายหรือมีโทษมากนัก เพียงแต่ถือว่าผู้ผิดประเพณีเป็นผู้ไร้การศึกษา ขาดคุณสมบัติ ผู้ดี เช่น การแต่งกายไม่ถูกกาลเทศะ การยืน เดิน นั่ง อันไม่เหมาะสม เป็นต้น

ดนัย ไชยโยธา (2546) ประเพณี อาจแบ่งได้ตามลักษณะของความเข้มงวดที่อาจจะปฏิบัติกันตามที่ แต่ละท้องถิ่นแต่ละภาคแบ่งเป็น 3 ประเภทใหญ่ ดังนี้

1) จารีตประเพณี เป็นประเพณีที่มีศีลธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นกฎที่มีความสำคัญต่อสวัสดิภาพ ของสังคมและมีลักษณะบังคับให้สมาชิกของสังคมนั้นต้องปฏิบัติ และอาจจะมีความรู้สึกรุนแรงหากใครฝ่าฝืน กฎเกณฑ์ที่ได้ปฏิบัติกันมา โดยถือเป็นความผิดเป็นความชั่วและถูกประณาม เช่น วิธีการสมรสแบบตัวเดียวเมีย เดียว หรือ พ่อแม่ที่แก่เฒ่าถ้าบุตรหลานไม่เลี้ยงดูถือว่าผิดจารีตประเพณีดังนั้น จารีตประเพณีของแต่ละสังคมมี วิธีการที่มีการอบรมสั่งสอนแตกต่างกันออกไปแม้กระทั่งในสังคมเดียวกันยังมีความขัดแย้งต่อกัน เพราะต่างคนมี ความคิดที่ไม่เหมือนกัน อย่างไรก็ตาม บุคคลต้องปฏิบัติตามจารีตประเพณีเพื่อผลประโยชน์ของสังคม และจารีต ประเพณีใด ถ้ามีสภาพเป็นคำสั่งของรัฐบาล โดยมีระเบียบแบบแผนและข้อบังคับให้กระทำหรือไม่ให้กระทำ และ บางที่ก็มีการลงโทษด้วย จารีตประเพณีนั้นก็หมดสภาพเป็นข้อบังคับทางศีลธรรมจรรยาของสังคม แต่กลายเป็น กฎหมาย

2) ขนบประเพณี เป็นประเพณีที่มีการวางระเบียบแบบแผนสำหรับปฏิบัติในสังคมได้อย่างชัดเจน เช่น ประเพณีแต่งงานต้องเริ่มต้นจากการหมั้นก่อน ขนบประเพณีมีทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงเป็นประเพณี ที่มีการกำหนดเป็นระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติกันอย่างชัดเจนว่า บุคคลต้องปฏิบัติอย่างไรในพิธีต่าง ๆ ที่ได้ วางกฎหมายเอาไว้ เช่น การไหว้ครู การศึกษาเล่าเรียน ศาสนา ส่วนทางอ้อม เป็นประเพณีที่รู้จักกันทั่วไป ไม่ได้ มีการวางระเบียบแบบแผนกฎหมายไว้แน่นอน แต่ปฏิบัติกันได้ เพราะมีการบอกเล่าและสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัย โบราณเช่น การแห่นางแมว การบวชนาค พิธีแต่งงานโดยแห่ขันหมาก ไหว้ผู้ใหญ่ หลังน้ำพระพุทธรณ์ และส่ง ตัวเข้าหอ เป็นต้น ดังนั้นขนบประเพณี จึงเป็นลักษณะของการวางระเบียบแบบแผนเอาไว้ทั้งทางตรงและ

ทางอ้อมในสังคมแต่ละสังคมนั้นๆ ว่ามีวิธีการระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติอย่างไร ซึ่งแต่ละสังคมได้มีการวางกฎระเบียบแบบแผนที่แตกต่างกัน ก็ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของแต่ละสังคมว่ามีวิธีการปฏิบัติขนบประเพณีกันอย่างไรให้ถูกต้องตามที่ได้วางกฎเกณฑ์เอาไว้ในแต่ละสังคม

3) ธรรมเนียมประเพณี เป็นประเพณีเกี่ยวกับการวางตนในสังคมไม่มีระเบียบแบบแผนเป็นเพียงบรรทัดฐานที่ปฏิบัติกันจนเป็นประเพณี เช่น การลุก การนั่ง การนอน การยืน การเดิน การทักทายกัน การต้อนรับแขกผู้มาเยี่ยมเยียน เป็นต้น เป็นแนวทางปฏิบัติที่ทุกคนปฏิบัติกันจนเกิดความเคยชิน ใครฝ่าฝืนก็ไม่ถือเป็นเรื่องสำคัญ แต่ถือเป็นผู้ที่ขาดการศึกษาอบรมและขาดคุณสมบัติของผู้ดี

ยิ่งยง เรื่องทอง (2542) ประเพณีนอกจากแบ่งออกเป็น 3 ประเภทตามธรรมเนียมประเพณี จาริต ประเพณีและขนบประเพณีแล้ว ประเพณีอาจแบ่งออกเป็น 4 ประเภท โดยอาศัยเกณฑ์ที่ว่า เป็นเรื่องของคนเกี่ยวกับอะไร เป็นเรื่องของครอบครัว หรือส่วนรวม เป็นเรื่องของท้องถิ่นหรือของประเทศ

1) ประเพณีเกี่ยวกับครอบครัว ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับการบวช การแต่งงาน การตาย การทำบุญวันเกิด การทำบุญบ้าน ฯลฯ

2) ประเพณีส่วนรวม ได้แก่ ประเพณีที่ทุกคนจะกระทำร่วมกัน เช่น ประเพณีทำบุญปีใหม่ทำบุญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

3) ประเพณีท้องถิ่น ได้แก่ ประเพณีการแต่งกายของชาวภาคเหนือ ประเพณีบุญบั้งไฟ การทอดผ้าไหมของชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การแสดงหนังตะลุงของชาวภาคใต้ การรำของชาวภาคกลาง ฯลฯ

4) รัฐพิธี และราชพิธี รัฐพิธีหมายถึง ประเพณีที่จัดโดยรัฐบาล เพื่อประชาชนของประเทศซึ่งเกิดสมัยหลังการปฏิรูปการปกครอง และเริ่มมีตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา เช่น การฉลอง รัฐธรรมนูญ รัฐพิธีพืชมงคล รัฐพิธีแรกนาขวัญ ราชพิธี เป็นพิธีที่ปฏิบัติโดยรัฐบาล เช่น กิจกรรมที่เกี่ยวกับองค์พระมหากษัตริย์ แต่ก็มุ่งหวังเพื่อความเจริญ ความสุขของประชาชนและประเทศ เช่น พระราชพิธีฉัตรมงคล พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา

ประเพณียังแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) ประเพณีในรอบปี หมายถึง ประเพณีที่สำคัญอันหนึ่งเนื่องกับศาสนาที่ปรากฏอยู่ในรอบปีเป็นเทศกาลของสังคมส่วนรวมที่ยึดถือปฏิบัติในรอบ 12 เดือน โดยนับตามปฏิทิน เช่น ประเพณีขึ้นปีใหม่ สงกรานต์ ถี้อี่ลือลอด วันตรุษ วันสารท เป็นต้น

2) ประเพณีในรอบชีวิต หมายถึง ประเพณีที่สำคัญเกี่ยวเนื่องกับชีวิตและความเป็นอยู่ในรอบอายุขัยแต่ละบุคคล ถือเป็นงานส่วนบุคคล มีการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตเช่น ประเพณีการเกิด การตั้งชื่อ การขึ้นบ้านใหม่ การตาย การหมั้น การแต่งงาน เป็นต้น

ด้านพิธีกรรม คือ ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ที่ชาวพื้นเมืองถือปฏิบัติมาแต่บรรพบุรุษ จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต เป็นค่านิยมที่ยังแน่นอยู่ในจิตใจ พิธีกรรมที่สำคัญมี 2 ประเพณี ได้แก่

1) ประเพณีสำคัญทางศาสนา ถือเป็นเทศกาลงานของสังคมส่วนรวม ซึ่งเป็นงานเกี่ยวกับการทำบุญให้ทานและสกุณกริ่งเร่งไปพร้อมกัน ทางศาสนาพุทธ เช่น สงกรานต์ เข้าพรรษา ออกพรรษา สารทเดือนสิบ

ฯลฯ ทางศาสนาอิสลาม เช่น วัน ตรุษฮารีรายอ วันอัลอิสรอและเมือยะราจ งานเมาว์ลิด วันนิจชะบาน ฯลฯ เป็นต้น

2) ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต เป็นประเพณีสำคัญเกี่ยวเนื่องกับชีวิต ความเป็นอยู่ การประกอบพิธีกรรม และความนิยมในสังคมนั้น ๆ เป็นเกณฑ์ เช่น การเกิด การแต่งงาน การตาย เป็นต้น

6. ความสำคัญของประเพณี

ประเพณีและพิธีกรรมเป็นสมบัติของสังคมที่มีความสัมพันธ์กับชีวิตและสังคมมาโดยตลอดประเพณีและพิธีกรรมจึงมีบทบาทต่อมนุษย์หลายประการ ประชิด สกฤษณ์พัฒน์ (2546) แสดงไว้ว่า

1) เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ คนเราไม่ว่าจะอยู่ในยุคใด สมัยใด เมื่อประสบปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ก็มักจะเกิดภาวะความเครียดและเกิดความกังวล สภาวะจิตใจที่ไม่มั่นคงเช่นนี้ โดยมากจะมีผลต่อร่างกาย บั่นทอนสุขภาพที่อาจทำให้เกิดความเจ็บป่วยทางกายหรือทางจิตประสาทก็ได้ การทำพิธีกรรมหรือ “พิธี” เป็นการแก้ไขเรื่องร้ายให้กลายเป็นดี ทำให้จิตใจสบายขึ้น ผ่อนคลายความตึงเครียดและสร้างความมั่นคงเข้มแข็งขึ้น

2) เป็นสิ่งควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม การอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างเรียบร้อยและเป็นปกติ มีสันติสุขได้นั้น สังคมนั้น ๆ ต้องมีข้อตกลง มีระเบียบแบบแผนที่ทุกคนยอมรับและประพฤติตาม

3) เป็นสัญลักษณ์ซึ่งนำให้เข้าใจสาระสำคัญของชีวิต ประเพณีและพิธีกรรมแต่ละอย่างย่อมมีแนวคิดหรือแบบแผนการปฏิบัติที่แฝงอยู่ในพิธีกรรม ขั้นตอนต่าง ๆ ในประเพณีและพิธีกรรมจึงเป็นสัญลักษณ์ของแนวคิดและมีบทบาทในการซึ่งนำให้เข้าถึงสาระสำคัญของชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเพณีและพิธีกรรมส่วนบุคคลจะแฝงแนวคิดที่เป็นสัญลักษณ์เกี่ยวกับสถานะภาพของบุคคลในแต่ละช่วงอย่างน่าสนใจ

4) เป็นเครื่องผูกพันความเป็นพวกเดียวกัน การประพฤติปฏิบัติ การกระทำกิจกรรมใด ๆ ร่วมกันเป็นแบบแผนเดียวกัน ย่อมเป็นสิ่งที่ผูกพันให้คนในกลุ่มหรือสังคมมีความผูกพันใกล้ชิดกัน และรู้สึกว่าเป็นพวกพ้องเดียวกัน

5) เป็นเครื่องมือผสมผสานความเชื่อต่าง ๆ เข้าด้วยกัน จากอดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าคนไทยมีวัฒนธรรมที่ได้วิวัฒนาการต่อเนื่องกันมาตลอด ในแง่ของความเชื่อเช่นเดียวกัน แต่เดิมคนไทยมีความเชื่อเรื่องผีสงและวิญญาณต่าง ๆ และเมื่อมีลัทธิพราหมณ์แพร่ขยายเข้ามา รวมกับความเชื่ออันเนื่องมาจากศาสนาที่รับมาใหม่ ความเชื่อเหล่านี้ถูกผสมผสานกลมกลืนด้วยประเพณีและพิธีกรรม

ดังนั้น ประเพณีและพิธีกรรม เป็นรากฐานส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดวัฒนธรรม แต่วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ปรุงแต่งให้เจริญงอกงามขึ้นในลักษณะที่ยอมรับนับถือว่าดีงาม ประเพณีเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งของวัฒนธรรม ซึ่งเป็นวิถีชีวิต (Way of life) ของคนในสังคม และลักษณะองค์ประกอบนี้จะ ปรากฏอยู่ในทุก ๆ ขั้นตอนการดำรงชีวิตจนกลายเป็นกระบวนการทางสังคม (Social Process)

ประเพณีกับสังคมจึงมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน เมื่อสภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองเปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมเปลี่ยนไป ประเพณีก็เปลี่ยนแปลงตามไปด้วยเป็นกระบวนการต่อเนื่องกันการศึกษาประเพณีในอดีต ช่วยให้เข้าใจถึงประเพณีในปัจจุบัน และความเป็นไปของประเพณีในอนาคต

คณีย ไชยโยธา (2546) ประเพณีไทยเป็นสิ่งสำคัญและควรสงวนไว้เป็นอย่างยิ่ง เพราะเหตุผลต่อไปนี้

1) ประเพณีเป็นวัฒนธรรมประจำชาติ แสดงอดีตอันมีความเจริญมาช้านานของสังคม คนไทยจึงควรภูมิใจในชาติของตน

2) ประเพณีมีส่วนสนับสนุนให้ชาติเจริญรุ่งเรืองในทศวรรษที่ดีและถูกต้อง ประเพณีใดหากอยู่แล้วก็ควรรักษาไว้ โดยมีให้ประเพณีของชาติอื่นมาเมื่อมีอิทธิพลเหนือประเพณีนั้น การที่ชาติไทยมีประเพณีอันดีงามเป็นของตนเอง แสดงว่าชาติไทยมีอารยธรรมทัดเทียมกับประเทศอื่น

3) ชาติไทยมีประเพณีเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของตน ดังนั้นการมีประเพณีเป็นของตนเองจึงเป็นที่น่าภาคภูมิใจอย่างยิ่ง เพราะประเพณีเป็นตัวเชื่อมความรู้สึกร่วมของคนในชาติให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แสดงความเป็นพวกเดียวกันและส่งเสริมความมั่นคงของชาติ

ประเพณีเป็นเครื่องแสดงอดีตและปัจจุบันของถนนชีวิตแบบไทย ด้วยเหตุดังกล่าวนี้นี้ การสนใจประเพณีไทยจึงเท่ากับการให้ความสำคัญแก่ตนเอง ส่วนประเพณีท้องถิ่นยังมีการปฏิบัติกันทั่วทุกภาคแห่งราชอาณาจักรไทยนอกจากนี้คนไทยได้รับเอาประเพณีบางอย่างจากชาติตะวันตกมาปฏิบัติ เช่น ประเพณีส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ ประเพณีฉลองคริสต์มาส ประเพณีจัดงานวันเกิด เป็นต้น ผู้ศึกษาอาจตั้งข้อสังเกตได้ว่าคนไทยมีการปฏิบัติตามประเพณีต่างๆ หมุนเวียนกันไปเกือบตลอดปี สภาพเช่นที่เป็นอยู่นี้มีความเหมาะสมหรือไม่เพียงใดในปัจจุบัน มีการวิพากษ์วิจารณ์แสดงข้อคิดเห็นเป็น 2 แนวทาง ดังที่ สนั่น เมืองวงษ์ กล่าวไว้โดยมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

1) ประเพณีเป็นสิ่งดีงามสมควรอนุรักษ์และส่งเสริมให้มีการสืบทอดต่อไป การเป็นชาติที่มีประเพณีมากและเก่าแก่ เป็นสิ่งแสดงให้เห็นความเป็นชาติที่มีวัฒนธรรมเป็นปึกแผ่นมาแต่โบราณกาลประเพณีไทยทุกประเภทล้วนมีคติ ข้อเตือนใจคำสอนแฝงอยู่ มีเป้าประสงค์ให้คนไทยมีลักษณะนิสัยสุภาพ อ่อนโยน จิตใจดีงาม ใช้การบุญกุศล อีกทั้งช่วยให้คนได้ผ่อนคลายความเครียดจากภารกิจด้วยเป็นต้น

2) ประเพณีเป็นสิ่งดีงามแต่ต้องรู้จักเลือกสรร ส่งเสริม อนุรักษ์เฉพาะประเพณีที่มีคุณค่าประเพณีไทยส่วนใหญ่เป็นสิ่งดี แต่มีบางส่วนไม่ส่งเสริมสติปัญญาความคิด นอกจากปลูกฝังความมัวเมาโง่เขลาตามประเพณีหลายอย่างส่งเสริมให้เกิดความฟุ้งเฟ้อ สรุ่ยสุร่าย वादประชันความมั่งมีแก่กันและกัน ประเพณีบางอย่างมุ่งกดขี่ให้คนบางกลุ่มตกเป็นเบื้องล่างของคนอีกกลุ่มหนึ่ง ไม่ส่งเสริมให้คนมีความกล้าหาญทางความคิดและสติปัญญา เป็นต้น

7. สรุป

ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีชุมชนมีรูปแบบลักษณะที่หลากหลายและพบในสังคมสรุปได้ดังต่อไปนี้ประเพณีภายในครอบครัว เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตหรือชีวิตของคนไทยตั้งแต่เกิดจนตาย อาจเกี่ยวข้องน้อยบ้างมากบ้างแตกต่างกันไปตามความเคร่งครัดของสังคมแต่ละท้องถิ่น เช่น ประเพณีการเกิด การโกนจุก การโกนผมไฟ การบวช การแต่งงาน การทำบุญบ้าน การทำศพ เป็นต้น ประเพณีส่วนรวมตามเทศกาล เป็นประเพณีที่ประชาชนทั่วไปนิยมปฏิบัติร่วมกันในแต่ละท้องถิ่นของไทยเพื่อทำบุญและมึนงานรื่นเริงสนุกสนาน เช่น ประเพณี

การทำบุญวันขึ้นปีใหม่ วันตรุษ สงกรานต์ วันสารท การทอดกฐิน การชักพระ การแข่งเรือ การลอยกระทง การรดน้ำดำหัว การแห่บั้งไฟ การแห่เทียนพรรษา การแห่ผ้าขึ้นธาตุ เป็นต้น ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งกาย คนไทยแต่ละภาคมีลักษณะการแต่งกายดั้งเดิมของท้องถิ่นเฉพาะ เช่น ชาวเหนือแต่งกายด้วยผ้าลายเชิงขึ้นตีนจก ชาวชนบทแห่งสุรินทร์ นิยมใช้ผ้าไหมย้อมด้วยน้ำมะเกลือหรือน้ำครั่ง ชาวภาคกลางนิยมแต่งผ้าพื้นเมือง ผ้าโจงกระเบนหรือผ้าถุง ชาวภาคใต้นิยมแต่งเสื้อหรือผ้าบาติก ผ้าพื้นเมือง เป็นต้น ประเพณีเกี่ยวกับอาชีพ อาชีพที่เป็นของท้องถิ่นแท้ ๆ และทำกันเป็นประเพณีสืบทอดกัน ภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ ร่ม ทอผ้าฝ้าย ทำเครื่องเงิน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือทอผ้าไหม ผ้ามัดหมี่ ภาคใต้ทำขันลงหิน ขันและเครื่องลงยา ทำผ้าบาติก โสร่งปาเต๊ะ เป็นต้น ประเพณีการเล่นในงานนักขัตฤกษ์ ภาคเหนืองานเทศกาลสงกรานต์มีการเล่นสาดน้ำการแห่ควัฒน แอ่วซอ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการเล่นหมอแคน หมอลำ ภาคกลางมีเพลงเรือเพลงเกี่ยวข้าว เพลงอีแซว ลำตัด ภาคใต้มีการเล่นหนังตะลุง มโนรา เป็นต้น ประเพณีการทำบุญ การทำบุญของชาวไทยพุทธมาจากสาเหตุ 2 ประการ คือ (1) มงคล คือ เหตุให้เกิดความเจริญ เช่น ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ทำบุญวันแต่งงาน ทำบุญวันเกิด เป็นต้น (2) อวมงคล คือ เหตุให้เกิดความเสื่อม เช่น ทำบุญวันตาย ทำบุญเนื่องจากฟ้าผ่าหรือไฟไหม้บ้าน เป็นต้น การทำบุญของชาวไทยพุทธมีทั้งการทำบุญตามปกติ เช่น ตักบาตรและถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสามเณร มีทั้งการทำบุญในโอกาสพิเศษเนื่องจากเป็นวันสำคัญทางศาสนา เช่น เทศกาลวันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันตรุษ-สารท ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า วันวิสาขบูชา อาสาฬหบูชา มาฆบูชาทำบุญเทศน์มหาชาติ และทำบุญลานข้าว เป็นต้น ประเพณีการรับประทานอาหาร ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นิยมรับประทานข้าวเหนียว ลาบ ก้อย ส้ม ำ น้ำตก ปลาจ่อม ปลาร้า ภาคใต้ นิยมรับประทานแกงไตปลา แกงเหลือง ข้าวยา น้ำบูดู เป็นต้น

8. เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา เกียรติมนรัตน์. (2546). ภูมิปัญญาในการทอผ้าพื้นเมืองเหนือ: รูปแบบการเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้
ครูภูมิปัญญาไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เกษม จันทรแก้ว. (2544). วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : อักษรสยามการพิมพ์.
- ชานนท์ วิสุทธิชานนท์. (2558). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชาวบ้านในตำบลคลอง
แดน อำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา (สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิตสงขลา: มหาวิทยาลัย
หาดใหญ่. ขว.จังหวัดนครศรีธรรมราช วิทยาลัยวิชาวัฒนธรรมมหาธาตุวรวิหาร (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลป
ศาสตรมหาบัณฑิต). สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ชุติมา ศรีไชย. (2559). การอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วิทยาลัยชุมชนบ้านฉาง สามเสน
(สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ดนัย ไชยโยธา. (2543). พัฒนาการของมนุษย์กับอารยธรรมในราชอาณาจักรไทย. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- นิวัติ เรืองพานิช. (2556). การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: คณะวนศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ประชิด สุกฤษณ์. (2546). วัฒนธรรมพื้นฐานประเพณีไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ภูมิปัญญา.

- พัชรนันท์ ภูกาบิน และคณะ. (2551). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น: กรณีศึกษา ประเพณีสืบทอดแม่บ้านจัน ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย. สืบค้น 17 มิถุนายน 2564.
<http://www.orphy.org/index.php/th/features>
- ยิ่งยง เรืองทอง. (2542). พื้นฐานวัฒนธรรมไทย. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏ อุบลราชธานี.
- สิทธิโชค วิบูลย์, สุเทพ บุญซื่อน และปิยะวรรณ เลิศพานิช. (2554) . การศึกษาการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมชาวมอญเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน กรณีศึกษา: ชุมชนศาลาแดงเหนือจังหวัดปทุมธานี.วารสารบัณฑิตศึกษา, 5 (1), 143.
- Phueakbuakhao, W., & Pajan, N. (2019). Development of Cultural Tourism Potential for Creating Tourism Route Connection along Thai-Myanmar Border: A Case Study of Prachuap Khiri Khan Province and Myeik City. *Journal of MCU Social Science Review*, 8(4), 265-277.
- Sarnoff, J. D. (2011). Patent-Eligible Inventions After Bilski: History and Theory. *Hastings LJ*, 63: 53.
- UNESCO World Heritage Centre. (2015). Operational Guideline for the Implementation of the World Heritage Convention; UNESCO World Heritage Centre, Paris. France.